

TALİBAN'IN AFGANİSTAN'I: DEVLET, TOPLUM, SİYASET

YAYIN NO: 1063

TALİBAN'IN AFGANİSTAN'I: DEVLET, TOPLUM, SİYASET

Prof. Dr. Hüsamettin İnaç

Mohammed Rafiq Sada

© Bilge Kültür Sanat Yayın Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti.

Sertifika No: 50417

1. Basım: Ekim 2021

ISBN: 978-625-7201-63-6

Kapak: *Kenan Özcan*

Baskı-Cilt: *Çevik Matbaacılık*

Davutpaşa Cad. Besler İş Merkezi No: 20/18-19 Topkapı / İstanbul

Tel: (0212) 501 30 19

Kapak Baskı: *Saner Matbaacılık*

BİLGE KÜLTÜR SANAT

Nuruosmaniye Cad. Kardeşler Han No: 1 Kat: 1 34110 Cağaloğlu / İstanbul

Tel: (0212) 520 72 53 (Pbx) Fax: (0212) 511 47 74

bilge@bilgeyayincilik.com www.bilgeyayincilik.com

TALİBAN'IN AFGANİSTAN'I: DEVLET, TOPLUM, SİYASET

PROF. DR. HÜSAMETTİN İNAÇ
MOHAMMED RAFİQ SADA

PROF. DR. HÜSAMETTİN İNAÇ

Kasım 1974'te Uşak'ta doğdu. İlk, orta ve lise eğitimini aynı şehirde tamamlamasının ardından 1992'de Marmara Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde okumaya hak kazandı. Mezuniyetinin akabinde gene aynı üniversitenin Sosyoloji ve Antropoloji Bölümü'nde, "Marx ve Pareto'nun Sosyolojik Karşılaştırması" adlı teziyle yüksek lisansını ve Avrupa Topluluğu Enstitüsü'nün Avrupa Birliği Siyaseti ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalında "Avrupa Birliği Entegrasyonu Sürecinde Türkiye'nin Kimlik Problemleri" (*Identity Problems of Turkey during the European Union Integration Process*) başlıklı teziyle doktorasını tamamladı. 1998-2009 yılları arasında Dumlupınar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümü'nde öğretim üyesi olarak çalışan Dr. İnaç, 2009 Ekim'inde akadem-yadan ayrılarak bir yıllık zaman diliminde bürokrasi içinde yer aldı. Kütahya, Afyon, Manisa ve Uşak illerini kapsayan Kuzey Ege Kalkınma Ajansı'nın kurucu Genel Sekreterliği görevini üstlenen Prof. Dr. İnaç, edindiği bilgi ve birikimi teoriden pratiğe aktararak bölge kalkınmasına hizmet etti. Uluslararası ilişkiler, antropoloji, sosyoloji ve siyaset biliminin birleştiği multi-disipliner çerçevede yerli ve yabancı literatürde makale ve kitap yayınlarını sürdürmekte olan İnaç, Ağustos 2013 itibarıyla Dumlupınar Üniversitesi İİBF Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü'ne, bölüm başkanı ve profesör olarak atanmıştır.

MOHAMMED RAFİQ SADA

Mohammed Rafiq Sada 03.07.1985 tarihinde Afganistan'da doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimi Afganistan'da, lisans eğitimini ise 2018 tarihinde Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde tamamladı. "Ulus-İnşa Stratejileri Bağlamında Afganistan'da Uluslaşma Sürecinin Sosyopolitik Analizi" başlıklı teziyle uluslararası ilişkiler anabilim dalında bilim uzmanı unvanına sahip olan Rafiq SADA, aynı alanda doktora tahsilini sürdürmektedir.

*Asya'nın kalpgâhı, medeniyetler beşîgi ve kadim
Türk yurdu olan Afganistan'ın güzel insanlarına ve Türk-Afgan
halklarının dostluk, barış ve selametine...*

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	9
-------	---

GİRİŞ	13
-------	----

TALİBAN'I İKTİDARA TAŞIYAN SOSYOPOLİTİK SAİKLER: SÜREÇ VE AKTÖR ANALİZİ

1. Siyasi Aktörler Arası Anlaşmazlık ve ABD'nin Sinsi Planı	21
2. Oyunu Bozan Hamle	22
3. İstanbul Görüşmelerinde Pakistan'ın Rolü	23
4. Türkiye'nin Yerel Müttelik Arayışı ve Aktörel Problemler	26
5. Türkiye'nin Süreç Yönetimi ve Afganistan'da Kalma Arayışları	27
6. Afgan Göçünün Bilinmeyenleri	30
7. Taliban'ın Devleti Ele Geçirmesinin Bölge Ülkelerine ve Emperyalist Güçlere Yansıması	32
8. ABD-Taliban Anlaşması ve Yeni Dünya Düzeni	35
9. Taliban'ı ABD'nin Stratejik Ortağı Hâline Getiren Hadise: Havalimanı Saldırısı	40

ULUSLARARASI GÜVENLİK MESELESİ OLARAK AFGANİSTAN VE TÜRKİYE'NİN AFGANİSTAN POLİTİKASI

1. NATO Misyonu Kapsamında Afganistan'da Türk Varlığı	42
2. Afganistan'ın Emperyalist İşgallerle İmtihanı	44
3. 11 Eylül 2001 Terör Saldırıları ve Afganistan	45
4. ABD'nin Afganistan'dan Çekilme Kararı ve Türkiye'nin Kalmasına Yönelik Tartışmalar	47
5. Afganistan'ı Taliban'la Barıştıran Çabaları ve Türkiye	50
6. Afganistan Krizinin Türk Dünyasına Yansımaları: Özbekistan Örneği	53

TALİBAN ÜZERİNDEN AMERİKAN DİZAYNI: DEVLETSİZLEŞTİRME

1. Kuzey Afrika ve Orta Doğu'nun Yeniden Şekillendirilmesi	61
2. Taliban Dininin Devletleştirilmesi ve İslâmofobi	64
3. Taliban'ın Türkiye Algısı ve Kafkas Baharı	65
4. ABD'nin Asker Çekmesinin Orta Doğu'ya Yansımaları	66
5. Hindistan ve Pakistan Kısacasında Afganistan	70
6. Kumpası Bozan Hadise: Eşref Gani Ülkeyi Terk Ediyor	72
7. Afgan Göçünün Ana Parametreleri ve Türkiye	73
8. Taliban İktidarının Uluslararası Sistem ve Uluslararası Aktörlere Tesiri	79
9. Taliban Tehdit Altında: DAESH ve ABD	86
10. Taliban'ı Ortaya Çıkaran Sosyopolitik Saikler	87
11. Afganistan'a Barışı Getirme Anlaşması'nın Tam Metni	92
12. Taliban Hükûmetinin Afganistan ve Dünya Tasavvuru	96
13. Taliban Hükûmeti ve Taliban'ın Önde Gelen Siyasi Figürleri	100

1. Emirü'l-Müminin Molla Muhammed Ömer Mücahid	102
2. Emirü'l-Müminin Molla Ahtar Muhammed Mansur	103
3. Emirü'l-Müminin Mevlevî Heybetullah Ahundzade	104
4. Şeyhü'l-Hadis Mevlevî Abdülhakim Hakkanî	104
5. Molla Abdülgani Birader	105
6. Şîr Muhammed Abbas Estanıkzay	105
7. Molla Muhammed Fazıl Mazlum	106
8. Mevlevî Abdüsselam Hanefî	106
9. Molla Abdülmennan Ömerî	107
10. el-Hac Mevlevî Abdülkebir	107
11. Mevlevî Emir Han Muttakî	108
12. Molla Nurullah Nuri	108
13. Kârî Din Muhammed Hanif	109
14. Molla Abdüsselam Mansur	109
15. Molla Şirin Ahund	110
16. Şeyhü'l-Hadis Mevlevî Kasım Rasih	110
17. Mevlevî Ferdîn Mahmud	111
18. Mevlevî Matiü'l-Hak Halis	111
19. Molla Hayrullah Hayırhah	112
20. Şeyhü'l-Hadis Mevlevî Şehabeddin Dilaver	112
21. Molla Abdülhak Vâsık	112
22. Mevlevî Muhammed Nebi Ömerî	113
23. Muhammed Süheyl Şahin	113
24. Dr. Muhammed Naim	113
25. Zabihullah Mücahid	114
26. Mevlevî Celalüddin Hakkanî	114
27. Siracüddin Hakkanî	115
28. Molla Muhammed Enes Hakkanî	116

ULUS İNŞASI VE ULUSLAŞMA

1. Tarihsel Analiz	119
2. Kavramsal ve Kuramsal Analiz	121
3. Ulus İnşa Stratejileri	126

AFGANİSTAN'DA ULUS İNŞASINA YÖNELİK ÇABALAR

1. Tarihsel Analiz	137
2. Sosyolojik Analiz	169
3. Siyasi Analiz	180

AFGANİSTAN'DA ULUS- İNŞASININ PROBLEMLERİ

1. Demografik Problemler	189
2. Dış Faktörler	194
3. Uluslararası Konjonktür	204
4. Siyasi Problemler	220
5. Gelecek Analizi ve Çözüm Öneri	226

SONUÇ	244
------------------------	-----

KAYNAKÇA	255
---------------------------	-----

İNDEKS	263
-------------------------	-----

ÖNSÖZ

Kadim bir Türk yurdu olan Afganistan'la bugünkü Türkiye Türkleri arasında çok özel ve derin tarihî ve kültürel ilişkiler mevcuttur. Afganistan'daki Türk varlığının tarihi M.Ö. 2. yüzyılda Saka Türkleri (İskitler) ve 480 yılında bölgeye hâkim olan ve Ak Hunlar (Eftalitler) olarak bilinen Halaç Türklerine kadar götürülse de, Türklerle Afganistan'ı buluşturan hatta Hindistan'a kadar uzanan bir devlet kuran Gazneli Mahmud olmuştur. Öyle ki Gazneli Mahmud zamanında Türk-İslâm nüfusu Afganistan'a iyice yerleşmiş ve 1040'ta Afganistan'da hâkimiyeti devralan Selçuklular, bu nüfusun bölgedeki nüfuzunu tahkim etmiştir. Ne var ki 1220'lerde başlayan ve Horasan'da yoğunlaşan Moğol istilası Selçukluların Orta Asya ile bağıni kopartmıştır. Bu irtibat 1370-1405 yılları arasında Timurlular ile yeniden tesis edilecek, 16. yüzyıl başında Şeyban Han liderliğinde Özbek hâkimiyetine dönüşecek ve 1505'te başlayan Babür iktidarı zayıflayınca bölgede Türkmen Türkü Nadir Afşar hüküm sürecekti. 1747'de Nadir Afşar'ın vefatıyla -en büyük Afgan aşiretinin reisi olan- Ahmed Şah Dürranî Afgan devletini kuracaktı. III. Mustafa döneminde Osmanlı'ya elçi göndererek işbirliği teklifinde bulunan Ahmed Şah, Türkiye ve Afganistan arasındaki diplomatik ilişkileri başlatan ilk siyasi figür olacaktı.

Öte yandan modern Afganistan'ın kurucusu olan Emanullah Han, kendisine Mustafa Kemal Atatürk'ü örnek alarak çağdaş ve modernist kimliğiyle ön plana çıkacak, Türkiye'yi tanıyan ilk lider olacak ve 1921 Mart'ında Türk-Afgan dostluk anlaşmasının altına imza atacaktı. Afganistan'ın ilk devlet hastanesi 1913'te, Habibullah Han döneminde, Türkler tarafından inşa edilecekti. Emanullah Han'ın Mayıs 1928'de Mustafa Kemal Atatürk'ü ziyareti, yabancı bir devlet başkanının Türkiye'ye yaptığı ilk resmî ziyaret olma özelliği taşıyordu. Türkiye, ilk Teknik İşbirliği Anlaşması'nı bu ziyarette Afganistan'la imzaladı. Kâbil'in en meşhur ve işlek mekânı olan Vezir Ekber Han Caddesi üzerinde konumlanan ve Emanullah Han tarafından Mustafa Kemal Atatürk'e tahsis edilen 34 hektarlık mekân, Türkiye'nin dünyadaki en büyük büyükelçilik binasıdır.

Söz konusu ilişkilerin derinleşmesine ve ortak değerlerin şekillenmesine vesile olan en başta Mevlâna Celaleddin Rumî ve İbrahim bin Edhem gibi gönül iklimine hitap eden mutasavvıflar olmak üzere İbn Sina ve Molla Abdurrahman Camii gibi dünya çapında âlimler önemli katkıda bulunmuşlardır. Buna ilaveten Kara Memi ve Firdevsî gibi sanat erbapları, Gazneli Mahmud, Babür Şah, Alptekin, Sebüktekin gibi devlet adamları, Hacı Abdurrahman Peşaverî, Enver Paşa ve Mahmud Tarzî gibi askerler ve Firdevsî, Ali Şir Nevaî ve Hüseyin Baykara gibi şair, edip ve mütefekkirler unutulmaması gereken ortak değerlerimizdir.

19. yüzyılda kolonyal yayılcı ideolojinin saldırısına uğrayan Afganistan, 20. yüzyılda sosyalist ideolojinin tecavüzüne maruz kalmış ve nihayet 21. yüzyılda vahşi ve barbar kapitalizmin esiri hâline gelmiştir. Üst üste ve kesintisiz bir biçimde gerçekleşen bu dayatmacı ideolojilerin işgalleri yüzünden Afganistan'ın sosyoekonomik yapısı bozulmuş, siyasi istikrarsızlık farklı toplum kesimleri arasındaki diyalogu kesintiye uğratmış ve silahların konuştuğu bir ortamda uzlaşma kültürü imkânsızlaşmıştır. Rusya'nın sıcak denizlere inme, ABD'nin bölgedeki enerji kaynaklarını kontrol etme, Çin'in Kuşak Yol Projesi'yle hegemon güç olma ve İran'ın akıl dışı Şiî fanatizmiyle bölgeyi terörize etme ideallerinin yarattığı rekabet ve meydan okumaya mukabil işgale direndiğini savunan temel aktörler, -mücahidler, Taliban, yönetici elit- işgalci güçlerin birer taşeronu/sözcüsü olmaktan öteye gidememiştir. Dolayısıyla dünyaya hâkim olmak isteyen tüm emperyalist güçlerin yolu Afganistan'dan geçmiş olmakla beraber bu güçlerin tamamı hezimete uğramaktan kurtulamamış ve istediğini alamadan bölgeyi terk etmek zorunda kalmıştır. Jeopolitik konumuyla her dönem uluslararası kamuoyunun gündeminden düşmeyen Afganistan, uluslararası dengelerin inşasında, ittifakların şekillenmesinde ve dünya düzenlerinin oluşumunda domino etkisi yaratmıştır.

Uluslararası bir koalisyon kurarak ve BM'nin de desteğini alarak 7 Ekim 2001'de Afganistan'ı işgal eden ABD'nin resmî yetteki amacı, el-Kaide liderini ortadan kaldırmak, terör örgütü mensuplarını Afganistan dışına çıkarmak ve el-Kaide'ye yardım ve yataklık yapan Taliban rejimini devirerek Batılı değerlere saygılı ve ABD'nin emrinde bir Afgan hükûmeti kurmaktır. Kuşkusuz ABD'nin bu beyanı kendi içinde çok ciddi çelişkiler

barındırmaktaydı. Başından beri Pakistan'da yaşadığı bilinen Üsame bin Ladin -Afganistan'dan çekilme tarihinin başlangıcı olarak belirtilen- 1 Mayıs 2011 tarihinde İslâmâbad'da öldürülmüştü. Amaç el-Kaide liderini öldürmek olsaydı Afganistan yerine Pakistan'a saldırılması gerekmez miydi? Öte yandan işgal döneminin başlangıcında oldukça zayıf bir aktör olan Taliban, gerçekten devrilmesi hedeflenseydi, kolayca bertaraf edilemez miydi? Daha da vahimi devrilmesi gereken bir terör rejimi olarak gördüğü ve 2001 yılında Bonn Konferansı'na dahi davet etmediği Taliban'la ABD, niçin 29 Şubat 2020'de Doha Barış Antlaşması'nı imzalayarak neredeyse tüm ülkeyi bu terör örgütüne teslim etti.

Elinizdeki kitap, tarihten bugüne devam eden güçlü ilişkiler ve ortak değerlerden hareket eden ve Afganistan'ın istikbali için içinde endişe taşıyan bir Türk, bir Afgan iki bilim insanının olup biteni anlama, Taliban yönetimindeki Afganistan'ın hangi istikamete doğru ilerleyeceğini kestirme ve devlet olma ve uluslaşma mücadelesinde yapılabilecekler üzerinde kafa yormasının bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Eser, bugünden geriye doğru bakarak Afganistan'ı Türk okuyucusuna yakından tanıtmayı ve bu sayede Türk-Afgan dostluğunun gelecekte de derinleşerek devam etmesine ve oldukça realist bir model teklif ederek Afganistan'ın yeniden istikrar, refah ve sükûnet bulmasına katkı sunmayı hedeflemektedir.

Prof. Dr. Hüsamettin İNAÇ
Mohammed Rafiq SADA
Eylül 2021, KÜTAHYA